

Enyedi György: *Historia elegantissima*, Budapest, 1994. 121 l.

Enyedi György széphistóriájának három kritikai kiadása után Káldos János arra vállalkozott, hogy összegezze a mű szövegtörténetére vonatkozó ismereteket. A negyedik, immár teljes kritikai kiadás fő célja a széphistória szövegahagyományának tisztázása és a szöveg egymáshoz való viszonyának feltárása.

A mű elsősorban a filológusnak szól, de izgalmas olvasmányt jelenthet bárki számára az a mikrofilológiai munka, amelynek során Káldos János megkísérli felderíteni a széphistoria ama szövegváltozatát, amely az Enyedi művet a legjobban megközelíti.

E kritikai kiadás jelentőségét másodsorban a szerző, Enyedi György személye iránti érdeklődés alapozza meg. Az egyik legterjedelmesebb XVI. századi életművet ő, az európai hírű unitárius püspök hagyta reánk.

Enyedi György életéről és munkásságáról ma már elég sokat tudunk, többek között éppen a Káldos János kutatásainak köszönhetően. Ahhoz, hogy az Enyedi irodalomtörténeti jelentőségét fölmérjük, meg kell vizsgálnunk a széphistória mint műfaj helyét és szerepét a XVI. századi magyar kultúrában.

A históriás ének a XVI. század legkedveltebb műfaja. Sajátos epikus ének, rendkívül változatos, széles skálájú tematikai szempontból: történeti énekek, széphistóriák, vallásos históriák közös megnevezése.

A históriás ének az írásbeliség terméke, de egyaránt él a szóbeli közvetítéssel és az írásbeli terjesztéssel. Szóbeli közvetítése többnyire dallam kíséretével történik, írásban (nyomtatásban) terjesztett olvasmányszöveggént azonban elszakadt a dallamtól, s egyre fokozottabbá vált a nyelv és forma szépségének gazdagítására való törekvés.

A széphistória a históriás énekek novellisztikus verses műfaja. Tárgyköre profán, többnyire szerelmi témájú és szórakoztató jellegű.

A históriás énekeknek minden más műfajnál nagyobb szerepük volt az európai irodalom magyarnyelvű közvetítésében. Enyedi György például 1574-ben Bécsben dolgozta át széphistóriává Boccaccio Dekameronjának egyik novelláját a Philippo Beroaldo olasz humanista latin verses elbeszélése nyomán. Gismunda és Gisquardus históriájáról van szó, amelyet Enyedi idejében Európaszerte ismertek különböző fordításokból.

Boccaccio történetét Beroaldo humanista ízlés szerint átfírta, csak a mesemagot hagyta változatlanul: Tancredus olasz király lányát, Gismundát férjhez adja Ardea fiatal urához, aki nemsokára meghal. Gismunda visszatér apja udvarába és örök özvegységet fogad. Idővel beleszeret Gisquardusba, a főkancellárba. Tancredus fölfedezi a fiatalok viszonyát, Gisquardust elfogatja és kivégezteti, majd az ifjú szívét elküldi lányának. Gismunda bánatában megmérgezi magát.

Enyedi kibővítette a történetet, és néhány új motívummal toldotta meg. Őt a mese nem önmagáért érdekelte, hanem az erkölcsi tanúságokat tartotta szem előtt. Általában jellemző a XVI. századi prédikátor-szerzőkre, hogy mikor világi témát dolgoztak föl, akkor is erőteljesen hangsúlyozták a történet erkölcsi vetületét.

Enyedi György Gisquardus és Gismundája humanista gondolatvilágával kiemelkedik a XVI. századbeli magyar széphistóriák közül. A szerelmet ő is gyönyörködtetőnek s ugyanakkor végzetesnek ábrázolja, de nem olyan hatalomnak, amely az emberek szándéka ellenére érvényesül. A szerelem csak akkor válik pusztító erővé, ha természetellenes akadályokba ütközik, mint amilyen például a rangkülönbség vagy az özvegyi fogadalom. Mindezek ellenére a titkos viszony Enyedinél is bűn, de a széphistória erkölcsi rendjében nem ez a legnagyobb véték, hanem az apa gőgössége és kapzsisága. Tancredus nem veszi figyelembe az emberi természetet, s ez kényszeríti titkos viszonyba a szerelmeseket; ugyanakkor Gisquardust méltatlannak tartja a lányához szegény származása miatt. A király tehát kétszer is vétkezik, s emiatt bűnhődnie kell. Beroaldo története a fiatalok halálával végződik, Enyedi viszont oktató célzatának megfelelőbben tovább vezeti a mesét, a Tancredus öngyilkosságát is elbeszéli. Ezzel elsősorban az apáknak kíván tanulságot nyújtani, de nem mulasztja el a fiatalokat sem óvatosságra és Istennek tetsző házasságra inteni, melynek alapja a szerelem.

Gisquardus és Gismunda történetének népszerűségét a magyar kultúrában Enyedi fordításának nagyszámú kiadása, kézirata, illetve kikövetkeztethető variánsa bizonyítja a legjobban.

Káldos János tanulmányában a széphistória hat kéziratát és tizenöt nyomtatott kiadását sorolja föl. Mivel olyan szöveggel van dolgunk, amelynek nincs a szerzőtől származó autógráf példánya, nehéz feladat elé állítja a kutatót annak a szövegnek kiválasztása, amely legközelebb állhat a szerző eredetijéhez. 1938-ig azt a példányt tartották alapszövegnek, amelyet 1582-ben nyomtattak Kolozsváron. Felmerült ugyan egy korábbi kiadás lehetősége is, de ezt csak 1938-ban sikerült igazolnia Varja Bélának, aki a marosvásárhelyi Teleki könyvtárban megtalálta a széphistória 1577-es debreceni kiadását, amelynek címlapján szerepel a "nunc primum" felirat. A rendelkezésre álló szövegek részletes filológiai összetevése alapján Káldos arra az eredményre jut, hogy a széphistóriának már 1576 előtt több variánsa létezett, és ezek között feltételez egy, a debrecenit megelőző kolozsvári kiadást, amelyet talán a jövő igazolni fog.

A Káldos János gondozásában megjelent széphistória az átirási elveknek köszönhetően élvezhetőbb olvasmány, mint a korábbi kiadások. A főszöveg helyesírását modernizálta, de megtartotta a nyelvjárási és régies sajátosságokat, amelyek a szerző nyelvhasználatát jellemzik. A magyar irodalmi nyelv kialakítása szempontjából is jelentősége volt az Enyedi György könnyed, magyaros közmondásszerű csattanókkal és népies szólásokkal tűzdelt stílusának.

Káldos János értékes munkáját olvasóink figyelmébe ajánljuk.

BODROGI ENIKŐ

Binder Pál: *Az erdélyi magyar evangélikus egyházközségek és iskolák története és névtára (1542-1860)*. Brassó, 1993. 181.

"Egyén és közösség számára egyaránt döntő fontossággal bír az önismeret és az, hogy mások is ismerjék, tudjanak róla. Fokozott mértékben jelentkezik ez az igény azoknál, akik kisebbségi sorban élnek" - írja Raduch Zsolt a Brassói Magyar Evangélikus Egyházmegye esperese a két évtizedes kutatás eredményeként megszületett mű előszavában. Binder Pál neve ismerős a Keresztény Magvető olvasóinak, kiváló tanulmányai egyházunk történelmét gazdagították.

Olvasói forrásértékű, történelmi jelentőségű legújabb kötetét is örömmel vehetik kézbe. Bár az erdélyi magyar lutheránusok múltját ismerteti, méltán állíthatjuk, túllép a felekezetieskedő egyháztörténet-íráson, egy kétszeresen kisebbségben élő népnek, felekezetnek történetébe nyerünk betekintést úgy, hogy közben mi magunk is gazdagabbak leszünk. A barcasági egyházi és világi magyar értelmiség kialakulását és fejlődését követheti nyomon az olvasó.

A könyv hét fő részre tagolódik: 1. Bevezetés, 2. A barcasági és királyföldi magyar protestáns egyházi és világi értelmiségiek névtára (kb. 1542-1860), 3. Josephus Trausch lelkész- és iskolamester névjegyzéke (Josephus Fr. Trausch: Onomasticon), 4. A szászkezdői esperességhez tartozó Szászsombor, a medgyesi esperességhez tartozó Kiskapus és a Beszterce vidékén Zselyk lelkészei, 5. A debreceni református kollégium anyakönyvében beírt barcasági diákok névjegyzéke (1621-1691), 6. Brassói magyar iskolamesterek latin versei, 7. Rövidítések jegyzéke, Jegyzetek a bevezetéshez. A német és román nyelvű összefoglaló a "nagyközösség számára" is lehetővé teszi a múlt helyes megismerését, Raduch Zsolt előszavát idézve: "A múlt feltárása nem öncélú, hanem segít helyünket megtalálnunk a jelenben, segít felismernünk feladatunkat, tisztán látnunk és helyére illeszteni az örökséget, mely jellemzőnk, abban az összképben, melynek sajátos színfoltja, szerves része vagyunk, de segít ezt az örökséget tudatosan vállalnunk, ápolnunk, gyarapítanunk és továbbadnunk kortársainknak és a jövő nemzedéknek".

A kötetet tizenkilenc többé-kevésbé jól sikerült fénykép díszíti, tizenhárom lutheránus templomot, valamint a barcaújfalvi evangélikus egyházi levéltár matrikuláját, anyakönyvének lelkésznévsorát láthatjuk. Négy térkép is segít a tájékozódásban, statisztikai adatokkal bizonyítva a barcaságon élő felekezetek és nemzetiségek 1766-1910 közötti megoszlását.

Unitárius egyháztörténelmünk is gazdagodott Binder Pál könyve által, "Az unitárius vagy Kolozsvári hitvallás" ismertetésével betekintést nyerünk a barcasági unitárius "misszió" két évtizedébe. (14.1) Basilius Ambrus és Basilius Ferenc nevét ott találjuk a barcasági értelmiségiek névtárában (40.1).

A könyv a Norvég keleti Misszió anyagi támogatásával jelent meg. Köszönjük Binder Pálnak szakavatott munkáját, lassan nekünk unitáriusoknak is a nagyvilág elé kellene állnunk, mert "itthon is alig ismernek, a nagyvilágban pedig vajmi keveset vagy éppen semmit sem tudnak rólunk".

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 6000 lej, melyet a lelkeszi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariana, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 22 Decembrie nr. 9.) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 12 dollár.

Annual subscription from abroad \$ 12 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania

Készült a kolozsvári GLORIA nyomdában



